

PANORAMA ŽIVOTA CRKVE U NAŠOJ ZEMLJI

REFERAT ZA RASPRAVU NA JESENJOJ SJEDNICI
VNV BKJ 1977.

A. BENVIN — I. FUČEK — F. PERKO

OKVIR I KONTEKST PROBLEMATIKE¹

Crkva koja živi i djeluje ovog časa na našem prostoru obilježena je činjenicom da je većinom sastavljena od ljudi rođenih u dvadesetom stoljeću; vjernici rođeni u prošlom stoljeću spadaju u najstariju generaciju. Generacija koja sada nosi teret najveće odgovornosti rođena je više-manje između dva rata, pa je proživjela drugi svjetski rat i poratne tegobe.

U to vrijeme, tijekom čitavog ovog stoljeća, no napose u vremenu poslije 1945., zbile su se u društvu vrlo krupne promjene koje su Crkvu dovele u neočekivano nove situacije, i to nepovratno.

Navršava se 15 godina od otvaranja Drugoga vatikanskog sabora, a 12 od njegova svršetka. Nekako je prirodno od ove panorame očekivati da pokaže kako su se spomenute preobrazbe i događaj Koncila odrazili na život, djelovanje i svijest vjernika u našoj Crkvi. Pristupajući obradbi zadatka, našli smo se suočeni s golemim i višestruko spletenim sklopom zbivanja, napetosti, raznorodnih utjecaja i tendencija. Materijalni objekt našega prikaza je tako reći nesaglediv i neobuhvatljiv, pogotovo što u nas ne predstoje gotovo nikakve analize, prouke stanja i prikazi.

Našavši se pred tako oblikovanim problemom, morali smo se odlučiti za koliko-toliko suvislo i objedinjeno izlaganje: da nam ne bi promakao koji značajniji vid zadatka, držali smo da je uputno kao repertorij i podsjetnik onoga što se u nas zbiva od zadnje Biskupske sinode (1974) do danas uzeti u ruke sve brojeve informativnog biltena AKSA — aktualnosti KS, što ga izdaje Centar KS u Zagrebu. Isto tako imali smo pred sobom sve gradivo što ga je Tajništvo BKJ dobilo u vidu pripreme Biskupske sinode 1977., kojoj je središnja tema »Katehizacija u naše vrijeme, napose za djecu i mladež«. Za drugim publikacijama nismo mogli posizati sustavno, s jedne strane zato što je množina izdanih glasila, stručnih časopisa

¹ Prvi dio ovog izvješća objelodanjen je u dvomjesečniku »Obnovljeni život« (Zagreb) 32, 1977, 359—369 pod naslovom »Prilog za panoramu života naše Crkve«.

i knjiga tolika da nije lako učiniti izbor i nečemu dati veću prednost pred drugima, a s druge strane zato što slika koja će se već iz ovoga dobiti može u važnijim crtama biti neka osnova za daljnju razradbu, međusobne razgovore na više razina (BKJ, razna njezina vijeća, znanstvene ustanove kao fakulteti i visoke škole, kler, redovnici, laici), kao poticaj za rješavanje neriješenih pitanja i sukoba, za svrsishodno programiranje bliže i daljnje budućnosti Crkve i kršćanstva kod nas.

Pri izradbi našega prikaza činilo nam se potrebnim da vodimo brigu posebno o nekim konstantama s kojima se djelatnost Crkve u nas u ovo posljednje vrijeme sučeljuje.

a) Ponajprije, to su izazovi svakodnevnog života, kojih prijašnje generacije vjernika, pastira i teologa nisu poznavale, pa nam nisu ni predale odgovarajućih rješenja. Ljudi žive u sredini koja je prožeta sekularizacijom dotično sekularizmom, koja stoji pod snažnim utjecajem znanstvenih i tehničkih dostignuća, u potrošačkim i proizvođačkim odnosima, gdje čovjek počinje misliti da se sve može i bez vjere, gdje je vjera zapravo »nekorisna.«²

b) Dok se nekoć djelovanje i učenje Crkve odvijalo u okviru više-manje homogene, jednorodne i kršćanstvu srodne kulture, prilike se iz dana u dan sve više mijenjaju pa je pluralizam mišljenja, odnosno i teološkog rada, zadan neizbježnom situacijom u kojoj živimo. Mjesto jedinstvene, od svih prihvaćene teološke slike svijeta i Crkve, okruženi smo diferenciranim pogledima, stavovima i interpretacijama. Novi dokumenti Sv. Stolice mahom vode brigu o takvoj novonastaloj situaciji.³

c) Za nama je događaj Drugoga vatikanskog sabora, koji se provodi na našem zanimljivom i raznolikom području: budući da ga sve sredine i skupine u našoj Crkvi nisu prihvatile s istim raspoloženjem, smatramo da je uputno o koncilskom usmjerenju tijekom izlaganja stalno voditi brigu.

d) U djelovanju naša je Crkva uvjetovana specifičnim društveno-političkim uređenjem, za koje mnogi smatraju da je jedinstveno u svijetu. Spomenuli bismo pozitivno zalaganje za čovjeka, postepeno stvaranje sve pravilnijeg socijalnog osjećanja, ustavom zajamčena sloboda vjeroispovijedanja, poštovanje autonomije Crkve u rješavanju njenih unutrašnjih pitanja, međunarodno priznata aktivna uloga naše zemlje u zalaganju za mir i razvoj slabije razvijenih zemalja; ali ne smijemo zatvarati oči pred pojavom nepovoljnog ocjenjivanja uloge vjere u društvu, što neprestano stvara negativno raspoloženje javnosti prema cjelokupnom djelovanju Crkve, priječeći da vjernici de facto uživaju svoju građansku jednakopravnost, a Crkva svoju zakonom priznatu slobodu. Crkva je uvjetovana posebnim međukonfesionalnim i ekumenskim odnosima kakve rijetko susrećemo u nekoj drugoj katoličkoj zemlji; uvjetovana je i specifičnim nasljeđem kultura i predaja, za koje se općenito zna kako su duboko ukorijenjene u narodnom biću i zato otporne na razne obnoviteljske zahvate.⁴

2 Intervent Škvorc, 1.

3 Usp. dokumente Sv. Kongregacije za katolički odgoj i izobrazbu: »Teološka formacija budućih svećenika« od 22. II. 1976; »Napatuk o nastavi filozofije« od 20. I. 1972; OE 6.

4 Možda bi se neke pojave našega katolicizma kod kojih dolazi do napetosti i sukoba mogle tim putem protumačiti, jer se na jednoj i na drugoj strani zamjećuje mentalitet neke često bezuvjetne vjernosti »svojoj« grupi i paralelne oporbe »tudoj« grupi,

e) Dok su u prošlosti vjeru na nove naraštaje komplementarnim udjelom prenosila uglavnom tri čimbenika: javno društvo (koje je bilo homogeno i kršćansko), obitelj (ili bolje, porodica) i kler (svećenstvo i redovništvo) te su uspjevali jamčiti kontinuitet Crkve kao većine, danas je ta udružena akcija prenošenja vjere, naročito u nekim sredinama, razbijena. Javno društvo i, dobrim dijelom, obitelj prestali su vjeru prenositi sustavno. Zadužen tim zahtjevnim poslanjem, ostao je na poprištu sam kler, koji se zbog toga osjeća prekomjerno opterećen i nemoćan da izvrši zadaću Crkve. Kad velimo »kler«, ne mislimo isključivo na prezbitere i biskupe, nego i na njihove suradnike koji u prenošenju vjere djeluju u stvari kao njihova produžena ruka (npr. katehiste, neki krugovi laika, promicatelji obiteljskog apostolata i sl.). U mnogim krajevima dobro još uvijek djeluje kao prenositelj vjere sama obitelj.

I. DOKTRINALNI VID NAŠE CRKVE

Izlaganje o doktrinalnim tokovima u životu naše Crkve odvijat će se ovim redosljedom: učiteljstvo biskupa, teološko-učiteljski vid u redovitoj pastvi, služba teologa, uloga vjerskoga tiska i, napokon, djelovanje manjih nekataličkih zajednica u nas.

1. UČITELJSTVO BISKUPA

Vršenje tog učiteljstva možemo promatrati na razini BKJ za čitavu državu, na razini biskupa hrvatskog jezičnog područja (odnosno za Sloveniju slovenskog jezičnog područja) i pojedinačno u svakoj mjesnoj Crkvi.

a) Sa svojih sabora BKJ je ovih posljednjih godina izdala nekoliko značajnih dokumenata: godine 1974. »Pastirski poziv svim članovima katoličke Crkve u Jugoslaviji na oživljavanje ekumenskog duha i nastojanja«; iste godine s jesenjeg sabora dana je službena »Izjava katoličkih biskupa Jugoslavije o hercegovačkom slučaju«, koja je prvo javno zauzimanje stava našeg episkopata o tom sporu; 1975. god. izdana je poslanica »O pobožnosti Srcu Isusovu« i pastoralni nagovor »O čuvanju celibata«.

b) Inicijativa susreta biskupa sa predstavnicima prezbiterija naše zemlje, koju vodi Vijeće za kler BKJ, nastavila se i posljednjih godina, s izuzetkom ove 1977. godine. Godine 1975. kao rezultat takvog susreta i skupnog rada objelodanjen je dokument »Zaključaka za izradu pastoralnog plana«, slijedeće godine (1976.) pridružile su se prethodnom dokumentu »Smjernice za izradu pastoralnog plana naših biskupija«. Te iste godine (1976) katolički biskupi Jugoslavije izdali su dva vrijedna dokumenta o primjeni obnovljenog Reda pokore u obliku »Pastoralne pouke o pomirenju za vjernike« i »Upute o pomirenju za svećenike«. Na toj crti

Iako obadviije potječu iz istoga roda i plemena. Čini se da je za to karakterističan primjer tzv. »hercegovački slučaj« ili, na širem planu, trajno napeti odnosi između dijecezanskog i redovničkog klera u nas. Na temelju kompleksnog nasljeđa može se tumačiti i uzajamno nepovjerenje ili sumnjičenje koje prati našu noviju povijest (»hrvatski jal«), što po svojoj prilici nije bez uzročne veze s time da smo vjekovima bili podložni tuđim gospodarima, koji su nas ne samo podjarmljivali nego i međusobno podvajali. Sjetimo se samo stoljetne podvojenosti dijelova našega naroda u Dalmaciji pod Venecijom, u Bosni i Hercegovini pod Turcima, u Slavoniji i sjevernim krajevima pod Austrijom i Mađarskom, u Istri sve do nedavno pod Italijom.

bi se u buduće, osobito na hrvatskom jezičnom području, morale očekivati i određenije smjernice za provedbu liturgijske obnove, pokrenute Drugim vatikanskim saborom.

c) U vrijeme koje nas zanima od osobite je važnosti inicijativa katoličkih biskupa hrvatskog jezičnog područja »O proslavi Hrvatske marijanske godine«, kojom se slavi tisućobljetnica prvog hrvatskog svetišta Majke Božje u Solinu i zajedno s time tisućljeće našega kršćanstva, odnosno trinaest stoljeća veze Hrvata sa Sv. Stolicom. Za tu zgodu biskupi su objelodanili i posebnu jubilarnu poslanicu »Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata« koja je prevedena na glavne svjetske jezike i tako prešla okvire domaće Crkve.

Među hrvatskim biskupima imamo pojavu sazivanja »Konferencije biskupa splitske metropolije«. Ta je konferencija izdala prošle godine (1976), prvi put od osnutka svoje metropolije, zajedničku poslanicu prigodom uskrsnih blagdana; ove je godine objelodanila poslanicu »Duhovni ekumenizam bl. Leopolda Bogdana Mandića«.

d) Pojedini biskupi za svoje vjernike u raznim prigodama izdaju svoje pastirske poruke, naročito pred Uskrs u obliku korizmenih poslanica. Ponekad su te poruke upravljene isključivo područnom svećenstvu u vidu nagovora ili duhovnih pobuda, a nekada i kao upozorenje na neka učenja koja po sudu biskupa djeluju štetno na našu Crkvu.⁵

Kad govorimo o redovnoj pastvi, imamo pred očima onu djelatnost naše Crkve kojoj su nosioci prvenstveno zaređeni prezbiteri s kanonskom misijom, ali i drugi njihovi bliži suradnici, na primjer katehete. U toj pastirskoj djelatnosti istaknuto mjesto pripada službenom prenošenju vjere Crkve. »Postoji neka naravna veza između pastoralne službe i teološke upućenosti. Od svećenika se očekuje da u kršćanskoj zajednici ispunja pravu teološku službu, pa makar stoga i ne morao biti teolog profesionalac.«⁶

Taj teološko-učiteljski vid službe provlači se tako reći kroz svu aktivnost pastoralnih radnika, ali je osobito prisutan u predvođenju liturgijske zajednice, u naviještanju Riječi, katehiziranju, okupljanju i vođenju manjih skupina, obnova, misija i slično. U posljednje vrijeme sve se više osjeća i spominje potreba sustavnog teološkog obrazovanja pastoralnog klera i njegovih suradnika. Preobrazba prilika u kojima djelujemo navodi nas da pristupamo ljudima ondje gdje jesu i da im sadržaje vjere predajemo onako kako ih oni mogu s uvjerenjem prihvatiti. Sve više — kako se

5 Ponekad biskupovo istupanje u prilog svjesne i odgovorne vjere u javnom životu nailazi na odjek i osudu društvenog tiska, kao što je to nedavno slučaj u napadu Vjesnikova novinara Z. Vnuka u odnosu prema korizmenoj poslanici za godinu 1977. krčkog biskupa dra Karmela Zazinovića. (Usp. Vjesnik, Zagreb 7. ožujka 1977., str. 2.)

Ima slučajeva kad biskup i nekim drugim povodom istupi pojedinačno u javnosti, zauzimajući pri tom određeno stanovište u vezi s aktualnom problematikom domaće Crkve. Tako je pomoćni ljubljanski biskup dr Stanko Lenič, odgovarajući na upite tjednika »Družina«, pred dvije godine precizirao pitanje mogućnosti ređenja stalnih dakona u nas. Rekao je da su »slovenski biskupi za uvođenje dakonata, ali ga mora uvesti Biskupska konferencija Jugoslavije. Hrvatski biskupi još nisu za to. Izborili smo samo to da redovničke zajednice mogu zaređiti za dakone svoju redovničku braću ... Ne znam zašto se Hrvati toga boje; sigurno imaju posebne razloge.« (AKSA 27. VI. 1975., str. 2.)

6 Sv. Kongregacija za katolički odgoj, »Teološka formacija budućih svećenika«, 1976. br. 8.

ističe u smjernicama za izradu pastoralnog plana jedne naše dijeceze — »naše ljude zahvaća sekularizacija i kritičko vrednovanje onoga što im Crkva pruža; ljude zahvaća potrošački mentalitet; vjera se, kao dio svete i narodne baštine, u novoj sredini kod doseljenika polagano gasi, oko župa i svećenika u novim urbanim sredinama okuplja se mali broj mladeži, s obiteljima i roditeljima teško se može pastoralno raditi jer su zauzeti na poslu, u obitelji, a slobodno vrijeme provode na vikendu ili u gradu... Posvuda se zapaža velik utjecaj ateizma u školama, u tisku, na radiju, televiziji, u filmovima... Nepoznavanje kršćanske poruke je veliko. Naše naviještanje je prilično povezano s dosadom.«⁷

Ima, nažalost, pojava kad se crkveni prostor i bogoslužna prilika koristi za svrhe koje su evanđelju i prenošenju kršćanske vjere strane, bilo kad se pred slušateljima odviše ističe nacionalni moment, što zna biti na užtrb i autentičnom svjedočenju kršćanstva, a u našim krajevima napose normalnom razvijanju povoljnih ekumenskih odnosa, bilo kad se liturgijski čin upotrebljava kao tribina za svojevrsno ekonomsko-financijsko agitiranje; bilo kad se s istog mjesta vodi organizacija raznih putovanja, kojima je svrha više lukrativno-izletnička nego hodočasnička i vjerska.

Usudujemo se na kraju ove točke napomenuti kako nam se čini da je osnovni ton naše pastve, kad je gledamo pod vidikom prenošenja vjere Crkve, uglavnom rutinsko ponavljanje istina vjere na više-manje uvijek isti način s naglašeno moralizatorskom i autoritarnom tendencijom, a tako je odsutna svježja osobno proživljena i uvjerljivo iznesena riječ evanđelja koja je i danas kadra u slušatelja pobuditi životno osvjedočenje i pravo obraćenje.⁸ Pored toga, u našoj zemlji ima krajeva u kojima je teško razlučiti gdje je granica između »kršćanskoga« i »kulturno-narodnog« elementa u ispovijedanju vjere, tj. nije jasno gdje su pravi vjerski čimbenici ujedno i motivi čovjekove vjeroispovijesti, a gdje nisu, nego je netko kršćanin katolik naprosto zato što se rodio u krilu jednog naroda. Nama se čini da je problem evangelizacije, pod teološkim vidom, najpreča nužda naše suvremene pastve. Kako je već rečeno, taj golemi teret danas leži skoro isključivo na leđima postojećega klera, koji — ovakav kakav jest — u narodu vrši ili ne vrši svoju teološko-učiteljsku misiju. Zato je krajnje vrijeme da se u prenošenje vjere uključi sav naš pastoralni potencijal.

Uz redovnu pastvu morala bi u Crkvi postojati i »izvanredna« pastva, koja bi trebalo da provjerava i uključuje u program razne nove mogućnosti i pokušaje; trebalo bi da se nađe mjesta za traženje novih puteva i oblika rada. Tu se nameće pitanje tipa ili profila svećenika za budućnost.

Djelovanje teologa u nas možemo promatrati na više razina: na znanstvenom polju, u naučavanju za katedrom, u višestrukoj suradnji s pas-

7 AKSA 19. XII. 1975., 2—3, izvještavajući o smjernicama pastoralnog plana Zagrebačke nadbiskupije.

U tom kontekstu može se spomenuti i koji neuobičajeni, a smioniji korak u rješavanju problema iz teološko-pastoralne prakse. Tako je, na primjer, u tisku pred godinu dana naišao na stanovit odjek postupak misionara u župi Pregrada, kad su formulu »B« novog Reda pokore, primijenili tako da su nakon zajedničke pripreve i pojedinačne ispovijedi naložili zajedničku pokoru i podijelili zajedničko odrješenje. Teško je sa stranica tiska jasno razabrati što se zapravo dogodilo jer su se u prvi plan pisanja probile neke subjektivne ocjene, primisli i insinuacije. (AKSA 23. I. 1976., 2—3.)

8 »...nemoć naše riječi, koja je i vremenski i kvalitetom i jasnoćom i privlačnošću zaostala za drugim suvremenim porukama...«: intervent Škvorc, 2.

tvom, u tisku stručno-znanstvenog i publicističkog tipa, kao pripomoć u radu središnjih ustanova Crkve i slično.

Teolog, o kojem je ovdje riječ, u našoj je Crkvi uglavnom teolog-prezbiter. Teologa-laika gotovo i nemamo. U posljednje se vrijeme javlja po koja redovnica sa završenim bogoslovnim studijem.

a) U skućenim mogućnostima naših prilika znanstveni je prilog domaćih teologa skroman. Nedostaju potrebni uvjeti: financijski u prvom redu, kadrovski (bilo zbog faktičkog razmještaja sila, koji u prvom planu vidi neposredne pastoralno-praktične ciljeve pred drugim, bilo zbog osobne prezaposlenosti onih koji su u stanju da i na znanstvenom polju dadu vrijedne priloge), situacijski (općenito raspoloženje u Crkvi nije uvijek takvo da se raduje stvarnom istraživačkom i objektivnom znanstvenom radu svojih teologa jer možda u njima ne može vidjeti iz bogzna kojih neutemeljenih razloga svoje istomišljene suradnike, umjesto da i njima prizna nenadomjestivo osebužno mjesto i službu u Crkvi).

U ovo zadnje vrijeme, osim pojedinačnih znanstvenih radova koji se objelodanjuju u stručnim časopisima i zbornicima ili kao posebne knjige u nizovima, na primjer »Analecta croatica christiana«, »Volumina theologica«, »Theosis«, »Teološka knjižnica« (Celje), naši su teolozi pokrenuli i neke druge inicijative, koje su značajne ne samo za domaću nego i za širu crkvenu zajednicu. Tako su u organizaciji teoloških fakulteta održana dva ekumenska simpozija: prvi u Mariboru (1974.) na temu »Pastoralni problemi kršćana u Jugoslaviji u vezi sa sakramentima, napose Euharistijom«, a drugi u Lovranu (1976.) na temu »Evangelizacija u našem prostoru i vremenu«. Predviđa se i treći u Beogradu (1978.) na temu »Crkva u suvremenom svijetu«. Ovamo spada i novoosnovani »Hrvatski mariološki institut pri Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu«, koji je prošle jeseni (1976.) održao svoj prvi znanstveni skup, kongres na temu »Bogorodica u Hrvata«. Kongres je održan u Splitu u okviru završnih svečanosti hrvatske marijanske godine.

U vezi s posljednjom biskupskom sinodom (1974.) naše je Vijeće za nauk vjere u prijašnjem sazivu organiziralo teološki simpozij o evangelizaciji, kojega su radovi objelodanjeni u posebnom zborniku. Spominjemo na kraju i simpozij o permanentnom obrazovanju što ga je prošle godine u Zagrebu priredio Katolički bogoslovni fakultet u suradnji s ostalim teološkim učilištima u zemlji. Ove godine održan je takav znanstveni skup u Đakovu na temu »Noviji dokumenti Svete Stolice o studiju teologije«.

Na tom području bi naši teolozi morali sustavno proučavati aktualne teme našega područja; kao što su npr. ateizam, marksistička kritika religije, otuđenje; zatim problem čuda i slično; sistematski i stručno informirati o koncilu itd. Jednako bi tako na njima bila inicijativa da pokrenu temeljito proučavanje pojave kršćanstva u sadašnjim uvjetima kod nas sa svrhom da se uoči gdje je čije mjesto, kompetencija i zadatak u Crkvi.

b) Možemo reći da je domaćim teolozima glavni posao naučavanje po teološkim školama i pripadnim ustanovama što ih fakulteti i visoke škole vode. Spominjemo institute za teološku kulturu laika koji djeluju u raznim našim gradovima, katehetske institute (u Sloveniji »tečaj«), zatim obiteljski, glazbeni, povijesni.

Povrh toga teolozi su pokretači i redoviti voditelji niza teološko-pastoralnih tečajeva raznih usmjerenja: za svećeničku duhovnost, za redovnike

u obliku redovničkog tjedna i odgojiteljskog savjetovanja, za obitelj, za katehete kao ljetna škola širega sastava i kao zimska škola posvećena prvenstveno katehisticama. Posebnu pažnju zaslužuju teološko-pastoralni tečajevi koji se drže u više mjesta.

Na hrvatskom jezičnom području spominjemo takve tečajeve u Zagrebu, Splitu, Rijeci, Đakovu, Makarskoj. Za Crkvu među Hrvatima čini nam se da na razini tečajeva zauzima središnje mjesto onaj zagrebački. Napominjemo kako su u posljednje godine za taj tečaj bile odabrane mahom aktualne teme naše stvarnosti: o evangelizaciji u suvremenom svijetu (1975), o grijehu i oslobođenju (1976), o savjesti (1977). Važnost tih skupova ne može se ocijeniti samo po broju prisutnih slušatelja ili sudionika u radu skupina, po osobnom zanimanju i slično, nego i po odjeku što ga izazivaju pojedine rasprave ili vidovi problema. Sudeći po vijestima o dojmovima koji se na kasnijim manjim sastancima (koronama ili dekanatskim sastancima) razmatraju, a pogotovo po onome što djeluje preko stranica tiska i na širu javnost, utjecaj tih tečajeva vrlo je raznolik i ne dobiva u svakoj sredini jednaku ocjenu. Ipak Tjedan ostaje u našim prilikama ona inicijativa koja vjerno i ustrajno provodi u život želju koncilске obnove o trajnom obrazovanju svećenika nakon završene sjemenišne formacije.⁹

U Sloveniji su posljednjih godina priređivani napose teološki, napose pastoralni i katehetski tečajevi. Ti tečajevi stoje u službi dugoročno zamišljene pastoralne pokoncilске obnove (»pokoncilске prenovе«) i obrađuju za Sloveniju aktualne teme. Širok odjek imaju teološki tečajevi za studente i intelektualce.¹⁰

c) Gotovo nema teologa koji ne bi bio i pastoralno angažiran tako da je poneki od njih više pastoralac nego znanstvenik, a s druge strane više je posvećen pastvi nego neki pastoralac. Reklo bi se da je malo kada u prošlosti, osim u prvo doba Crkve, tolik broj teologa živio srašten sa svakidašnjom praksom i pastvom Crkve kao danas, a to osobito vrijedi za našu mjesnu Crkvu po gradovima. Ako naš teološki doprinos nije uvijek na strogo znanstvenoj visini jednako vrijedan, to je zato što jedva imamo teologa koji bi se bavili isključivo teološkim stručnim zanimanjem. Nasuprot tome smijemo reći da je rad naših teologa bitno u službi života Crkve i njezine konkretne pastve i evangelizacije.

d) Istaknut je udio domaćih teologa u vjerskom tisku. Stručno-znanstveni vid tog pitanja obradili smo malo prije pod točkom a. Ovdje bismo se kratko osvrnuli na suradnju teologa s tiskom za šire crkveno općinstvo. Gotovo i nema časopisa ili glasila koje ne bi teolozi ili vodili ili u njima trajno sudjelovali. U publikacijama koje su namijenjene populariziranju vjerske nauke neki se teolozi moraju do te mjere spuštati na razinu čitatelja da ponekad postaju novinari. Nekako je po sebi razumljivo da se njihovo izražavanje u tom kontekstu ne može mjeriti kriterijima koji su vlastiti strogo znanstvenom teološkom istraživanju, pogotovo kad su od

9 OT 22; RF 100—101. Neke rasprave koje su pokrenute prošlogodišnjim tečajem (1976) o grijehu i oslobođenju, napose s obzirom na vjerno interpretiranje odredaba Tridentškog sabora o sakramentu pokore, kao i o dosljednoj primjeni obnovljenog Reda pokore kod nas s obzirom na tri načina reda pomirenja, pobudile su u javnosti, osobito putem tiska, ne samo prilično zanimanje nego su poslužile i kao povod za razne polemike, koje se ni do danas nisu sasvim razriješile i smirile.

10 Opširan prikaz programa i tema tih tečajeva posljednjih godina: referat Fajdiga, napose 25—31.

konkretnih muka svakodnevne pastve izazivani da prosuđuju postojeće stanje u svjetlu Objave, trudeći se da utiru put rješenjima za budućnost. Kao što smo naprijed rekli, Crkva je suočena s toliko novih situacija da im mora nastojati nalaziti odgovor sama jer uzalud traži rješenja i pomoć u postupku starijih generacija.

Čini nam se da neke od spomenutih muka dolaze gotovo redovito do riječi u rubrici naših novina i časopisa pod naslovom »Pišu nam čitaoci«, »Naši razgovori«, »Hvala na pismu« i slično. U predlaganju svrshodnog rješenja pisani odgovor može ponekad kojega čitatelja iznenaditi ili čak zbuniti. To se može pripisati i novosti gledanja na cijelu problematiku, ali najčešće ovisi o vremenskom tjesnacu u kojemu se odgovor zahtijeva od uredništva, kao i o suženom prostoru od jednog ili dva stupca u koji odgovor treba zbiti. Pri tome lako izostanu čak neke potrebne distinkcije, nijansiranja, objašnjenja. O tome neki stroži kritičari koji put ne vode brigu, pa donose paušalne i generalne negativne ocjene. Time ugrožavaju temeljno povjerenje koje je nophodno potrebno za zdrav suživot i normalan napredak jedne zajednice kakva je Crkva. Mjesto toga se šire pogubne sumnje, nevjerice, površno, a nekad i nepravedno osuđivanje.

e) U radu središnjih ustanova domaće i opće Crkve neki naši teolozi sudjeluju uz znatne žrtve i odricanja. Drago im je kad se njihova suradnja traži i cijeni jer su svjesni da se »teologija u naše dane predstavlja kao povlašteno mjesto dijaloga između Crkve koja ispovijeda vjeru u Isusa Krista i svijeta kojemu Crkva mora tu vjeru navijestiti. Ustvrditi da teologija izrađuje govor vjere za današnjega čovjeka znači ustvrditi i originalnost njegova konkretnog hoda. Nije li i ta djelatnost nekako pastoralna? Ako teologija upotrebljava postupak znanstvene naravi, to više nije puki kabinetski posao.«¹¹ Ukoliko se teolozima ne iskazuje potrebno povjerenje, već se njihovim nastojanjima pripisuje manjak prave nakane, to može njih ne samo ogorčiti nego djelovati kao povreda ljubavi i pravde.

Za uspješan rad Crkve potrebna je tješnja suradnja između episkopata i teologa, što u našoj Crkvi još nije dovoljno prisutno. Po svojoj naravi Vijeće za nauk vjere je podesan forum za takvu suradnju, pa bi ga trebalo u tom vidu više upotrijebiti.¹²

Činilac mass-media u suvremenom svijetu i u Crkvi vrlo je značajan i utjecajan. Ono što je nekada teško ili nikako dolazilo u javnost te je više-manje ostalo u privatnoj sferi, danas postaje opća svojina u kratko vrijeme, zahvaljujući sredstvima javnog priopćavanja. Kad je riječ o vršenju crkvenog Učiteljstva, taj je činilac u ovo vrijeme često presudan. Komentirajući najnoviji dokument Međunarodne teološke komisije o »Učiteljstvu i teologiji« (1976.), teolog K. Lehmann veli: »Nekoć se razgovor između Učiteljstva i teologa o dvojbenaom predmetu vodio *izravno*, tj. između nadležne oblasti i dotičnoga teologa; danas se u slučaju spora nerijetko između Učiteljstva i teologa umiješa *javno mnijenje*. Otuda pritisci, proračunata taktika itd., koji odstranjuju pravo ozračje dijaloga pa mu je

¹¹ Usp. R. Coffy, »Magistero e teologia«, 1975, preuzeto iz »Il Regno« 1/76, str. 25.

¹² Kao plod takve suradnje izišao je u nas dokument »Crkveno učiteljstvo i rast vjere« (Dokumenti KS 34).

tako iskrenost zamračena. Takvi slučajevi rađaju novu situaciju, koju treba bez sumnje produbljavati.«¹³

U našim uvjetima od svih sredstava javnog priopćavanja Crkva raspolaze gotovo isključivo samo tiskom. U posljednjih petnaest do dvadeset godina naš se crkveni tisak stalno razvijao. U tom pogledu postigli smo bez sumnje i vrijednih uspjeha. Ako je stvarnost Koncila i obnove što ju je Sabor u životu Crkve pokrenuo danas u našem narodu prisutna, čini se da je u tome prilična zasluga upravo vjerskoga tiska. Preko njegovih stranica dolazi do mnogih ljudi nekad jedina informacija o pojedinim zbivanjima u domaćoj i stranoj Crkvi. Što vrijedi za zbivanja, vrijedi na svoj način i za učenje Crkve. Svima koji su za taj posao dali svoj doprinos duguje Crkva priznanje.

U ovom prikazu ne možemo ulaziti u analizu cjelokupne tiskovne djelatnosti naše Crkve (novine, revije, časopisi, glasnici, biskupijski vjesnici, regionalni listovi, župski listovi; liturgijske knjige, molitvenici, priručne brošure, katekizmi, teološki priručnici, znanstvena djela, djela šire pastoralne i vjerničke namjene itd.), iako smatramo da bi bilo veoma korisno takvu analizu provesti i, koliko je moguće, naše izdavačke napore podvrći objektivnoj ocjeni. Ograničujemo se ovdje na to da istaknemo nekoliko momenata.

a) Tim vidom djelatnosti naša se Crkva predstavlja široj društvenoj javnosti, i vjerničkoj i nevjerničkoj, tako da su u tisku implikacije evangelizacije, ekumenizma, promicanja kulture duha stalno prisutne, što trajno djeluje kao neka »praeparatio evangelica«.

b) Tisak je mjesto gdje našoj Crkvi dolaze do svijesti neki gorući problemi opće i mjesne Crkve (sinoda biskupa, sveta godina, aktivnost Sv. Stolice i papine inicijative, hrvatska marijanska godina, uprisutnjivanje značaja raznih teoloških — pastoralnih — katehetskikh — ekumenskih — i sličnih skupova, poruke BJK, briga za karitas i smisao za inozemnu pastvu; sa sporne strane možemo spomenuti slučaj nadbiskupa Lefebvrea u Zapadnoj Evropi, slučaj opata Franzonija u Italiji, referendum o rastavi braka u Italiji, a kod nas: hercegovački slučaj, napuštanje svećeničke službe, stalno opadanje zvanja, problem rastavljenih u Crkvi).

c) Važno je još spomenuti da neki problemi ne bi bili problemi kad se ne bi pojavili na stranicama tiska ili bar da ne bi postali problemi takvih dimenzija kakvi putem tiska i javnoga mnijenja s vremenom postanu.¹⁴ Kad se u našoj javnosti putem društvenih sredstava priopćavanja pojavi neki s vjerom i Crkvom povezani problem, ni naš vjerski tisak ne može ga u svojim redovima zaobići, već ga mora na neki način tretirati.

d) Skrećemo pažnju na tisak određenog smjera, koji možemo nazvati »parateološkim«. Već stanovit niz godina javljaju se na vjerskom tržištu djela koja propagiraju važnost tzv. »privatnih objava«, raznih Marijinih ukazanja, za koja se službeni autoritet Crkve nije izjasnio.¹⁵ Čini nam se

13 Usp. talijanski tekst u »Il Regno« 15/76, str. 355.

14 Spomenimo reagiranje u svjetskoj javnosti na izjavu Kongregacije za nauk vjere »Persona humana« (1975) ili na nedavni dokumenat iste Kongregacije o neprikladnosti žena za svećeničku službu. Takvih primjera ima i u okviru naše Crkve (npr. odgovor »Glasa Koncila« u božićnom broju, 25/1976, str. 19 i reagiranja).

15 Spominjemo izdanje tipa »Veliki znak« župnika Josipa Suknera, ili djelo istoga pod provokantnim naslovom »Quo vadis, Ecclesia?«. Ovamo ide i djelce »Marija svojim predragim svećenicima«, koje se širi među svećenicima, a cilj mu je svojevrsna

da tako usmjerena tiskovna i propagandna djelatnost stvara napetosti i razna grupiranja u domaćoj Crkvi, o kojima je također važno voditi brigu. Jedna od vanjskih aktivnosti tih skupina jesu organizirana hodočašća u mjesta »privatnih objava« (npr. u San Damiano u Italiji).

U novije vrijeme razvijaju u nas, naročito po gradovima, prodornu aktivnost pripadnici manjih nekatoličkih zajednica utječući na vjernike naše Crkve da pristupe njihovoj općini. To su u prvom redu subotari (adventisti sedmoga dana), Jehovini svjedoci i neki drugi. Primjećuje se fenomen otpadanja katoličkih vjernika od Crkve, koji je u domaćem kraju djelomično vezan za prozelitizam aktivista spomenutih zajednica. Pojava otpadanja je, međutim, šira i složenija: povremeno se u tisku nađe vijest da neki naši radnici u inozemstvu traže od domaćeg župnika da ih briše iz popisa katolika a razlog je mnogo puta neprihvatanje obveze plaćanja poreza inozemnoj Crkvi, u njemačkom jezičnom području tzv. »Kirchensteuer«. Ali ima slučajeva kad ljudi napuštaju Crkvu i zbog toga što tu ne nalaze pravog rješenja svojih temeljnih životnih pitanja.¹⁶

Tu smo spomenuli tri uzroka zbog kojih katolici u novije vrijeme napuštaju Crkvu. Njih je lakše moguće identificirati jer redovito traže formalni ispis iz članstva naših zajednica. Mnogo je, čini nam se, šira pojava tihog i nedeklariranog napuštanja ili udaljavanja od praktičnog katoličkog života, čemu je globalni uzrok postepeni gubitak vjerske svijesti. To ide ukorak s progresivnom ateizacijom ovoga društva, što je na razne načine i službeno propagira postojeći poredak. Tokovi su, međutim, mnogo složeniji i spleteniji jer se ne mnogo drukčiji proces ateizacije, odnosno sekularizacije javlja i u drugim zemljama katoličke tradicije (Austrija, Njemačka, Francuska, Italija), u kojima je vladajući poredak nerijetko sklon kršćanstvu.

O toj tjeskobnoj krizi vjere, a usporedo s time o gorućoj potrebi autentičnog naviještanja Evandjelja, trebalo bi, uvjereni smo, ne samo razmišljati i raspravljati zatvarajući se u vlastite krugove u iskušenju da tu uzalud tražimo krivce onoga što se na svjetskom planu potokom razlilo, nego sve učiniti da taj imperativ dođe kao vijest do svijesti u svakom živom vjerniku naše Crkve. Što ovdje pričamo na uho, to bi trebalo propovijedati na krovovima (usp. Mt 10,27).

II. NAPETOSTI I PERSPEKTIVE ŽIVOTA NAŠE CRKVE

Pošto smo u grubim crtama dali prikaz stanja i kretanja na doktrinalnom području, svjesni da se gornje izlaganje jedva može zvati »panorama« naše Crkve, htjeli bismo u nastavku svratiti pozornost na neke druge probleme.

a) Tko iole prati i pozna život i tokove u Crkvi posljednjih desetak godina, dobro je osvjedočen o napetostima koje se u našim zajednicama često bolno odražavaju. Nekima su te napetosti povod tjeskobi, sukobu savjesti, ozbiljnoj krizi vjere, što kadikad rezultira općom paralizom dje-

pobožnost prema Mariji koja od marioloških postavki Drugog vatikanskog sabora i adhortacije Pavla VI »*Marialis cultus*« prilično odudara.

¹⁶ »Glas Koncila« od 15. VII. 1976. str. 2.

lovanja ili rezignacijom nad svime. S druge strane, gdje ima napetosti, tu su očiti i znaci života. Gospodin veli: »Nisam došao donijeti mir nego mać« (Mt 10,34).

Napetosti se u našoj Crkvi javljaju danas na više razina: npr. na crti starijih i mladih, drukčije rečeno, na crti tzv. konzervativnih i progresivnih, između tradicionalnih i avangardnih, pri čemu se nekada čini da jedni slijede pretkoncilske teološke sheme a drugi pokoncilske; zatim na razini različitih jurisdikcija, dotično poimanje i vršenje vlasti u Crkvi; onda na crti učenja vjerskih sadržaja — između hijerarhije i teologije na jedan način, a na drugi između različitih teologija u jednom pluralističkom sustavu, za koji se mora reći da je danas uvjetujući faktor našega konkretnog života; napokon na temelju različitog primjenjivanja priznatih načela na praktične uvjete i situacije života Crkve u našem društvu.¹⁷

Ako nas ta situacija koju naša Crkva proživljava na raznim razinama zabrinjava, s druge strane, u kontekstu ove panorame te su napetosti takve naravi da vjerujemo kako se i u njima krije neka pozitivna šansa Crkvi, i da je u njima moguće nazrijeti i iznaći izvjesna rješenja za budućnost.

b) Bacimo li pogled naprijed, nameću se pitanja: Koja su područja u koja naša Crkva sve dublje i dublje ulazi? S čime se i s kime ona sve češće susreće? Na koji će način ona moći tu izvršiti svoje poslanje?

Profil prosječnoga čovjeka kojemu je Crkva poslana zadan je novim ambijentom i konkretnim stanjem društva: živi pretežno u velikim stambenim blokovima, u skućenom stanu gdje može primiti u prosjeku dvoje-troje djece, većinu radnog tjedna provodi na radnom mjestu, u jednoj jednoličnoj sredini, a drugi, manji dio, provodi bilo u društvu, bilo na vikendu, bilo doma. Redovno je bez materijalnog posjeda, živi od mjesečne zarade i stanovite uštedevine, koja nagrađuje njegovo stručno znanje; školovan je i obrazovan pretežno tehničkom kulturom, izložen utjecaju javnoga mnijenja i sredstava društvenog priopćavanja, mnogostrano ovisan od potrošačkog i proizvođačkog društva. Misli i izražava se tehnički; pojmovno-apstraktni mu je govor stran. Sekularizacija koja je u progresu daje pečat njegovoj duhovnoj kulturi.

— Koliko je i kako taj čovjek u nas religiozan, otvoren transcenden-
ciji, spreman primiti poruku vjere?

— Kojim pristupom može Crkva tog čovjeka u duboko preobraženoj situaciji zainteresirati za Kristovu poruku o spasenju? Koji tip evangelizacije bi za toga našeg čovjeka imao biti prikladan? Što može pri tom Crkvi u nas za evangelizaciju poslužiti kao »praeparatio evangelica«?

I u ovim prilikama u kojima se nalazi današnji naš čovjek ostaju neka temeljna pitanja, na koja može zadovoljavajuće odgovoriti samo vjera: »Što je čovjek? Koji je smisao patnje, zla, smrti, što i dalje traje premda je ostvaren ovolik napredak? Čemu te pobjede koje su postignute uz tako visoku cijenu? Što čovjek može društvu dati i što može od njega očekivati? Što će biti poslije ovoga zemaljskog života?« (GS 10,2).

Istaknut ćemo neke vidove:

17 O implikacijama tih napetosti kod nas usp. prvu redakciju ovoga dokumenta pod naslovom »Prilozi za panoramu života naše Crkve« A. Benčin — I. Fuček, str. 11—17; usp. I. Koplčić, 8—9; S. Šipčić, 10—11. S obzirom na zadnju spomenutu napetost: usp. »Glas Koncila« od 23. 10. 1977. str. 8 (Izjava sabora BJK o Teološkom društvu »Kršćanska sadašnjost«.)

1) Budući da se čovječanstvo na svjetskom planu sve više povezuje i organizira, kako domaća Crkva zamišlja svoje povezivanje i uključivanje u tokove na svjetskom planu, pogotovo ima li se pred očima naš stanoviti individualizam i separatizam? Zar ne bi naša Crkva, koja živi u specifičnim društvenim uvjetima, mogla biti model i drugima u rješavanju spasenjskih zadataka?

2) Naša se Crkva već preko trideset godina nalazi u društvu koje svoje strukture i ustanove nadahnjuje marksističkim socijalizmom. Kako se odnositi prema onomu što je u postojećem poretku pozitivno i za evanđelje valjano? Da spomenemo neke pozitivne elemente: ideja samoupravljanja, zakon udruženog rada, sistem socijalnog osiguranja, opće obrazovanje itd? S druge strane, u izvršavanju svoga poslanja Crkva je pred pitanjem kako prevladavati negativne utjecaje postojećeg stanja? Spomenimo neke takve elemente: nametanje marksističko-ateističkog svjetonazora, negativno ocjenjivanje uloge vjere u društvu, nedopuštanje vjerskih utjecaja na javni život, onemogućavanje pojedinim slojevima građana da u punini ostvaruju ustavom zagaraniranu slobodu vjeroispovijedanja¹⁸ i sl.

3) U vrijeme kad opća kultura pojedinih država i cijelih kontinenata teži da postane jedinstvena, problem nejedinstva kršćanskih Crkava postaje sve veći anahronizam. Imperativ jedinstva se i iz tog razloga nameće budućnosti naše Crkve. Kako će katolici u ovoj višenacionalnoj i višekonfesionalnoj zemlji rješavati ekumenski dijalog i uzajamnu suradnju s vjernicima drugih konfesija? Ako se nastavi proces opadanja nacionalnih osjećaja s tendencijom postupnog niveliranja razlika, kako će se to odraziti na našem katoličanstvu koje je još uvijek znatno obilježeno momentom nacionalne kulture?

I sama je katolička Crkva u svom krilu razdirana višestrukim utjecajima i tendencijama: regionalizam, stvaranje zatvorenih grupacija, različiti pa i oprečni pristupi nekim koncilskim usmjerenjima (npr. ekumenizam, liturgijska obnova, dijalog). Kako će naša Crkva ostvariti u svome krilu vlastito jedinstvo u zdravom pluralizmu?

4) Suočena već dulje vremena s postepenim otpadima vjernika od njezina tijela i razaranjem homogene vjerske sredine, Crkva mora uložiti nove i sustavne napore da sačuva što joj je preostalo od zdrave baštine, a što je ugroženo i načeto da zacijeli i poživi; jednom riječju da sakupi sve pozitivne sile, da ih ujedini i usmjeri u pravcu autentičnoga kršćanskog življenja i angažmana za evanđelje. Pri tom bi se morala nadahnjivati načelom da joj ni jedan čovjek nije nevažan, jer nitko nije isključen iz ekonomije spasenja. Ne bi li tako naša Crkva mogla za sve postati uvjerljiv znak ili sakrament spasenja?

5) Koncil je pokrenuo zamašito djelo obnove Crkve na više razina. Što je od te obnove ostvareno kod nas? Jesmo li i u kojoj mjeri u duhu Koncila obnovili čovjeka vjernika: laika, supružnika, roditelja, redovnika, pastoralnog radnika, svećenika i biskupa? Jesmo li u istom duhu premislili mjesto i zadaću vitalnih službi u Crkvi: prenošenje vjere, svjedočenje vjere, naviještanje, katehizacija, karitas? Jesmo li preispitali uspješnost sredstava kojima Crkva raspolaže: materijalna dobra, ustanove, sredstva

¹⁸ Intervent S. Sipić, 12.

priopćavanja, hodočašća, pobožnosti, liturgija, Biblija? Što našoj Crkvi još predstoji i kako to zacrtati u budućnosti?

6) Kakve programe imamo za reorganizaciju postojećih struktura i ustanova Crkve da budu funkcionalnije u pastoralnom smislu? Na primjer: župa, dekanat (pastoralno područje), biskupiji, metropolija, područje BKJ; pastoralna vijeća, svećenička vijeća, biskupske kurije, vijeća BKJ; školske i odgojiteljske ustanove (sjemeništa, bogoslovije, fakulteti, instituti, novicijati, juniorati); način katehiziranja, propovijedanje, dijeljenje sakramenata, pastoral bolesnika, radnika, studenata, intelektualaca, inozemnih radnika, rubnih kršćana, otpalih kršćana, ateista; stil misija obnova, duhovnih vježbi.

7) Vanjska strana liturgijske obnove donekle je izvršena. Ali preostaje još veoma mnogo da uđemo u duh obnovljene liturgije. Možda su neki u napasti da misle kako su za liturgijsku reformu učinili skoro sve, a zapravo smo, gledajući na duh liturgije, tek na početku. Tko je prvenstveno u našoj Crkvi odgovoran za provedbu tog unutrašnjeg vida liturgijske obnove? Što bi ti odgovorni morali poduzeti da se njihovi ljudi uvedu u pravu stvarnost kršćanskog misterija? Izdali smo gotovo sve obnovljene liturgijske knjige, ali što smo uz to poduzeli da usvojimo srž ovih obnoviteljskih zahvata? Što se poduzima kad se pojedini obrednik izda na našem području i odredi da stupi na snagu, da bi se počelo provoditi ne samo njegovo slovo nego i njegova unutrašnja stvarnost?

8) Tijesno je s time povezan problem profita našeg svećenika. U sadašnjem rasporedu snaga on je za provedbu koncilske obnove središnji i neposredni subjekt. Uspješnost aktivne pastve naše Crkve ovisi najviše o njemu. Kakav profil svećenika žele vjernici, kakav sami svećenici, kakav biskupi? Lik aktiviste ili produhovljena čovjeka, čovjeka različita od drugih ili posve slična drugima, specijalistu za neke vidove pastorala ili sposobna za sve (fac. totum), tip vođe (leadera) ili animatora u Crkvi? Koje društvene, ekonomske, duhovne i operativne implikacije sadrži taj profil? U čemu je postojeći tip prevladan a u čemu ima perspektive? Koji profil svećenika zamisliti za pastvu budućnosti kod nas? Za koju poglavitu funkciju u Crkvi i svijetu bi ga trebalo formirati?¹⁹

9) Crkva će kod nas u budućnosti biti sve veoma suočena s odraslim katekumenima. Bit će to ljudi koji se zanimaju za njezinu poruku i život, bilo da još nisu kršteni bilo da su kršteni u djetinjstvu ali nisu stekli vjerske svijesti ni vjerskoga znanja. Hoće li se u nas, bar u većim središtima, uvesti katekumenat kao stalna ustanova? S kojim programom? Tko bi ga vodio? Što učiniti za formiranja voditelja katekumenata (svećenika — đakona — kateheta)? U procesu katekumenata katekumeni bi se morali postupno uključivati u živu zajednicu vjernika. Koliko su naše bi tome mogle udovoljiti? Kako dobiva Crkva nove katekumene: misio-sadašnje sredine za to pogodne? Imamo li formiranih malih skupina koje narskim naviještanjem evanđelja ili radije prigodom spremanja ljudi na neke sakramente (npr. ženidbu)?

10) Koncil gleda u kršćanskoj obitelji ostvarenje Crkve u domu (ecclesia domestica). Gledana sociološki, obitelj je po sebi tzv. mala zajednica (mala grupa). U našim okolnostima važnost svjesne kršćanske obitelji odskoče posebno zato što su društvena sredina i javni utjecaji često vjeri i Crkvi protivni, pa je kršćanstvu obitelj skoro jedina sredina u kojoj ljudi pro-

življuju socijalnu dimenziju svoje vjere od djetinjstva do starosti (a za iskustvo vjere ta je društvena dimenzija bitna). Ne treba isticati koliko je opet ta obitelj sposobna da mlađem naraštaju preda živu vjeru i da ga u njoj odgoji (katehizira). Čini se da će takva obitelj u budućnosti biti sve presudnija za kontinuitet Crkve.

Posvećujemo li obitelji pastoralnu pažnju koju zaslužuje? Ne događa li nam se da joj ulogu podcjenjujemo? Brinemo li se dostatno za osobnu vjersku svijest supružnika pri nastajanju obitelji? Što činimo za kršćansku obitelj kasnije, poslije sklapanja braka? Kakav je naš pastoral obitelji (npr. u odnosu na katehiziranje, zajedničku molitvu, doživljavanje sakramenata)?

11. U svijetu gdje Crkva ne predstavlja više većinu nego manjinu stanovništva pojedine sredine dolazi sve više do izražaja značenje tzv. malih grupa. U njima ljudi uspijevaju bolje nego drugdje doživjeti zajedništvo, iskusiti društvenu dimenziju vjere, vrijednost liturgije, smisao Crkve itd. Koliko iskorištavamo naše tradicionalne već formirane manje zajednice (npr. na selu liturgijske skupove po filijalama, razne bratovštine, treći red i sl.)? Kako pogodujemo da postojeće grupe, koje se već oko nas okupljaju, prerastu u manje zajednice vjere (npr. pjevački zborovi, skupovi starijih vjeroučenika, pojedina župska vijeća, sastanci roditelja vjeroučenika itd.)? Kakav je naš odnos prema tzv. spontanim skupinama (molitvenim grupama, skupovima tipa Cursilla, Focolarina, pentekostalaca i sl.)? Što u tom pogledu znače manje redovničke zajednice?

12) Poslije ratnih stradanja Crkva je u nas bila izgubila skoro svaku mogućnost tiska. Međutim, posljednjih petnaestak godina crkveni nam se tisak razvio dosta dobro. Ne pitajući ovdje za njegove dosadašnje zadsluge (o tome smo nešto kazali gore)²⁰, moramo gledati naprijed: što će vjerskom tisku u budućnosti biti glavni zadatak? Kojim vrednotama i tokovima davati u pisanju prednost? Kako ispuniti zadaću objektivnoga i dovoljnog informiranja? Koliko u našoj Crkvi ostvaruje čovjek naravno pravo da bude informiran dostatno, pouzdano i bez manipulacije? Kako putem tiska podržavati i promicati stvarne mogućnosti zdravog pluralizma?

ZAKLJUČNA RIJEČ

Time smo prikaz stanja Crkve kod nas priveli kraju. Nabranjanje perspektivnih pojava bi se moglo nastaviti, ali držimo da je i ovo dosta za stanovit uvid i polazište nekim programima. Crkva se ne smije ustaviti, ona mora naprijed, ali u nas može napredovati samo krećući iz ove i ovakve situacije, iz niza većih i manjih svojih problema, napetosti, dilema, o kojima je u gornjim stranicama bilo riječi. Koliko god bile skromne, njezine su šanse realne i pozitivne, pogotovu ako se u našoj Crkvi bude gajilo uzajamno povjerenje i promicao dijalog na više razina, ako pred ovako složenom stvarnošću budemo zauzeli stav odgovornosti i uspjeli naći ispravan postupak pri zahvatu u konfliktne situacije, napeta stanja, razilaženja i oporbe.

19 Usp. razmišljanje Madeleine Delbrél prema »Glasu Koncila« od 6. XI. 1977. str. 16.

20 Vidi sprijeda str. 9—10.

Iako »razmišljamo o mučnoj zadaći što je Bog zadade sinovima ljudskim« (Prop 3,10), imamo razloga za nadu, već zato što vanjske prilike djelovanja danas ne izgledaju gore nego za poratnih godina, nego su, bar u nekim vidovima, bolje i sređenije; a još više zato što vjerujemo da našom poviješću ravna Bog a mi da se zalažemo za njegovu stvar, pa smo njegovom milošću sposobni da sve, što je u našem vremenu i prostoru bilo pozitivno bilo negativno, preobražavamo u kairós, jer »onima koji Boga ljube sve suutječe na dobro« (Rim 8,23).